

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 128 2007

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Petra Söderlund (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Box 632, 751 26 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2008 och för recensioner 1 september 2008.

Uppsatsförfattarna erhåller särtryck i pappersform samt ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil.

Abstracts har språkgranskats av Sharon Rider.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet Pg: 5367-8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.littvet.uu.se.

ISBN 978-91-87666-25-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2007

Sigrid Ekblad, *Författaren. En studie i litteraturvetenskaplig argumentation med analyser av August Strindbergs I havsbandet som exempel* (Skrifter utgivna av Litteraturvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet, 41). Uppsala 2006.

Sigrid Ekblad har i sin avhandling tagit sig för att studera inget mindre än författaren, med stort F. Det är ett i flera avseenden stort och värdigt ämne: i själva verket pekar det rakt in i centrum av vår disciplin. Förhållandet mellan författare och text diskuterades faktiskt redan innan det fanns någon litteratur i vår moderna mening. När Platon, via Sokrates, ironiserar över rapsoderna i dialogen *Ion*, så är diktarna redan ifrågasatta. De är visserligen gudomligt inspirerade, men, just därför vet de inte riktigt vad de säger, även om de trollbinder sin publik. Och just därför ska man förhålla sig skeptisk till dem, förstår man i *Staten*. Författarna är skickliga på att härma personer och förege kunskap i alla möjliga ämnen – men vi som läser eller lyssnar till dem kan också se hur de gör i sina texter, hur de blandar *mimesis* och *diegesis* och skapar sina världar. Vi som är postulerat upplysta, vi som lärt oss att vara kritiska, vi hör hur det skorrar i deras texter, vi hör hur författarna gör sig till och förställer sina röster och diktar figurer som mest av allt liknar dem själva. Aristoteles var ju den som gick till motangrepp en generation senare, i sin *Poetik*. Han riktade intresset mot texterna och själva de historier som diktarna berättade, han ville se hur de var gjorda och hur de fungerade som bäst. Han pratade inte så mycket om diktarna – men han vet ju att det var de som producerade, tillverkade de skapelser som han ville systematisera. Lika omöjligt var det naturligtvis för Platon att se förbi diktarnas *texter* eller berättelser: det var ju de som var farliga, de som krävde motgift, i form av kunskap och kritik.

Problemet fortsätter att fascinera, långt in i dekonstruktionen eller biografisuccéernas nutid. Man kan ju inte tänka sig någon dans utan dansare. Men, som Yeats uttryckte det i en ofta citerad rad ur "Among school children": "How can we know the dancer from the dance". Och vi har ju inte någon glädje av dansörer som inte dansar. Däremot kan man ju lägga tyngdpunkten på det ena eller andra benet.

Lyckligtvis tar inte Sigrid Ekblad ställning för det ena eller andra. Hon ställer varken författaren (eller det biografiska intresset) ensidigt mot texten (med dess numera intrikata och hyperanaly-

serade formella särdrag), eller texten (med alla de djup och nyanser vi numera kan finna i den) mot de eventuellt rätt ointressanta (alternativt anekdotimpregnerade) människorna bakom dem. Men själva hennes avhandling vittnar om kontinuiteten och det grundläggande dilemmat för oss alla. Eller i alla fall för de av oss som envisas med att *analysera* texter. Hur ska vi använda det vi vet om författarna där?

I sin avhandling gör hon en studie i hur man har arbetat, med argument som pretenderar på att vara litteraturvetenskapliga, i analyser av August Strindbergs *I havsbandet*. Men hon gör det inte primärt för att skapa större förståelse för Strindbergs onekligen märkliga och alltjämt gåtfulla roman. Den möjligheten antyds egentligen inte förän mot slutet av avhandlingen (s 257), där det talas om hur föreställningar om författaren tar form i samverkan med vissa punkter i texten, huvudpersonen Axel Borgs karaktär, hans möte med Maria, den förvandling han tycks genomgå genom romanen, och den suggestiva seglatsen i slutet av romanen – "Ut mot den julstjärnan gick färden, ut över havet, allmodren, ur vars sköte livets första gnista tändes, fruktsamhetens, kärlekens outtömliga brunn, livets ursprung och livets fiende." Argumentationsanalyserna görs egentligen inte heller som ett led i utforskningen eller karakteristiken av Strindbergsforskningen. Det rör sig inte om idé- eller kritik- eller ämneshistoria i någon snävare mening, även om vi i not 136 får en liten inblick i hur det kunde gå till i Uppsala. Bengt Landgren har gjort avhandlingsförfattaren uppmärksam på att det framgår av humanistiska sektionens dagböcker att Torsten Eklund lade fram en uppsats om *I havsbandet* på Anton Blancks seminarium redan 1921. Intresset i avhandlingen cirklar hela tiden kring det mer principiella problemet författare–text och hur man hanterar det i litteraturvetenskapliga analyser. Analyserna av Strindbergs-analyserna är i det sammanhanget främst att se som exempel. Av syftesformuleringarna på s 22 verkar det egentligen som om avgränsningen till analyser av *en* roman är viktigare än att det skulle gälla just Strindbergs *I havsbandet*. Resultaten, tankarna från denna studie ska vi kunna ha med oss när vi betraktar andra analyser, av andra författare.

Man riskerar att hamna på en rätt abstrakt nivå när man kritiskt tar sig an avhandlingen. Hur analyserar man en analys av analyser av en roman, varav några av de som har gjort analyserna

menar att de utgör analyser av en mer eller mindre fiktiv gestalt, romanens Axel Borg? Försöksvis vill jag knyta an till några begrepp hos en av de många kloka föregångare Sigrid Ekblad har stiftat bekantskap med. Nämligen Atle Kittang, som spelar en viss roll i skildringen av den forskningshistoria som det verkligen blir en hel del av i avhandlingen. Kittang var en av pionjärerna i den typen av ämneshistoria, med sitt bidrag till den bok han gav ut tillsammans med Per Meldahl och Hans Skei 1983, *Om litteraturhistorieskrivning. Perspektiv på litteraturhistoriografiens villkår och utveckling i europeisk och norsk sammenheng*. Men redan 1979 skrev han en annan bok som ligger i linje med avhandlingens intressen, *Litteraturkritiske problem. Teori og analyse* hette den och den citeras på s 203. Kittang gör en distinktion mellan tre olika "lesemåter" som är relevanta när man ska sortera i andras analyser. Vi har en "sympatisk" lesemåte, där man tänker sig en rätt oproblematisk kommunikation mellan författaren och hennes intentioner, via en text som i grunden är rätt genomskinlig, och så fram till mottagaren/läsaren som helt enkel har att förstå vad det hela gick ut på. Ett annat sätt att läsa är det "objektiverande": där gör vi texten till ett objekt som vi studerar (vi ser kanske dikten som en "Well Wrought Urn" eller som en struktur, ett fält, eller vad det nu kan vara). Och så finns det en symptomal "lesemåte". Där går det går ut på att "vise – bak det 'diktaren vil ha sagt' kva som styrer eller konstituerar denne uttrykksviljen, eller korleis verket gjer noko anna og noko meir enn det verkets røyst seier. Det gjeld altså ikkje å lese mot dikterens intensjon (der den sympatiske lesemåten skulle lese med). Det dreier seg tvert imot om og følgje diktares intensjon dit ned der den blir konstituert". I dekonstruktionen spetsas den senare "lesemåten" ytterligare till. Där kan det just gälla att läsa mot texten, "to trace within each text its own resistance to itself", som Shosana Felman uttrycker det (jfr not 488).

Jag tänker följa Kittang och läsa avhandlingen på tre olika sätt. Först i en objektiverande läsning, där jag ser på avhandlingen och dess uppläggning översiktligt och kvantitativt. Sen tänker jag bli sympatisk och försöka förstå vad Sigrid Ekblad menar – och därifrån kommer jag att gå vidare mot vissa symptomala ansatser, och lite maliciöst fråga mig – och författaren – varför hon säger som hon gör. Det skulle då kunna tyda på att jag inte riktigt förstår vad som avses, eller att jag inte hål-

ler med. Till sist kommer jag så till frågan om vad vi lärt oss av avhandlingen, om användbarheten.

Till objektet alltså, avhandlingen. Den rymmer 251 inte alltid lärtlästa, men oavbrutet intressanta sidor. Därefter kommer en engelsk summary och en käll- och litteraturförteckning. Den senare omfattar 10 sidor och långt över 200 titlar – i sig en imponerande massa, som innefattar viktiga delar av Strindbergsforskningen och inte minst ger en bra utgångspunkt för en repetitionskurs i de senaste 40 årens litteraturteori. Här kan man återuppliva alla möjliga glädjeämnen man har haft, från nykritiken och fram till dekonstruktionen och genusteori. När man har sagt det kan det kännas lite småaktigt att komma och säga att man saknar några titlar. Det tänker jag göra i alla fall, i några olika sammanhang. Och så har avhandlingen 540 noter, till cirka 250 sidor. Det kan man jämföra med vad som sägs på s 136 om Torsten Eklunds uppsats i *Edda* 1929 om *I havsbandet*. Den har nämligen inte några noter alls och knappt några sidhänvisningar och den för inte någon explicit diskussion med andra forskare. Doktorsavhandlingens diskurs, och litteraturvetenskaplighetens diskurs, har uppenbarligen sin egen historicitet. I noterna står det en massa användbara saker, en del av dem kunde gott ha lyfts upp i texten. Det gäller t. ex. not 114 på s 51, där Kittang talar om att själva den biografiska *genren* kan bidra till att ge framställningen lite av den teleologiska strukturen (dvs den lineära, narrativa) tillbaka, den som i det större perspektivet hotade med att gå i upplösning så som ämnet utvecklades. Häri ligger en hel idé om att analysernas karaktär av texter också kan påverka deras argumentation; det är ett perspektiv som är helt underspelat i avhandlingens argumentation. I Magnus Janssons avhandling *Genom tidspeglarna. Diktanalysen som texttyp* (1999), som nämns i avhandlingen, hade det varit möjligt att hämta inspiration till ett sådant studium. Men litteraturanalysen som texttyp har uppenbarligen inte varit så intressant här.

Uppläggnings, dispositionen är klar och lätt att följa. Innehållsförteckningen ger klara besked. I inledningen får vi reda på att det är tre aspekter som har valts ut. Det handlar om (1) vem författaren är – om det är den verkliga, biografiska författaren eller ett subjekt som man s a s destillerar fram i sin läsning – (2) om hur författaren beskrivs, om han t. ex. är en "maker", som Aristoteles nog tyckte, eller Göran Lindström i sin

översikt över Strindbergforskningen i *Svensk litteraturtidsskrift* 1962, eller Staffan Björck i *Romanens formvärld* (1953), som hade undertiteln ”Studier i prosaberättarens teknik”, eller om han, å andra sidan, är en som snarare är ”possessed” av sitt material (som kanske Platon tyckte, liksom ibland senare tiders psykoanalytiskt orienterade forskare), och det handlar (3) om vilken funktion författaren har i analyserna. Ger forskaren honom s a s vetorätt när det gäller innebörden i hans verk? Eller ses författaren och hans text snarare som ett sammanhängande område, som bör analyseras som en helhet, och där författarens text kanske snarare blir ett symptom på större processer, samhällseliga eller metafysiska. – Jag är inte säker på att det alltid går att uppehålla distinktionerna mellan de här tre aspekterna; men det får jag återkomma till. Ordningen mellan dem verkar heller inte vara så viktig; mot slutet tas de faktiskt upp i omvänd ordning: funktion, beskrivning, empirisk/icke-empirisk (se s 248 f).

Avhandlingen har två distinkta delar. Den första handlar om litteraturvetenskapens syn på författaren från romantiken till början av 2000-talet. Uppläggningsen är inte strikt kronologisk, men den är inte heller organiserad hullet om buller. Den delen omfattar cirka 80 sidor. Sen kommer avhandlingens andra avdelning, som har fått en egen, ny inledning, med teoretiska och begreppsliga preciseringar och sedan fyra olika kapitel med analyser av analyser. Det är så det formuleras på s 27: ”I denna senare inledning motiveras valet av analyser och där finns också en närmare beskrivning av ett par termer som jag använder i dessa analyser.” I analyserna av dessa analyser skulle det kanske stå. Det kan låta abstrakt, men det är naturligtvis genomförbart! Det är det man ser fram emot.

De kapitel där analyserna analyseras är av lite olika omfattning. Studierna av Torsten Eklunds, Eric O Johannessons och Ulf Olssons analyser ägnas mellan 30 och 40 sidor vardera, medan ett kapitel som ägnas analyser med psykoanalytisk inspiration klaras av på 14 sidor. Där samsas å andra sidan två författare, den nyligen bortgångne Göran Printz-Påhlson och Michael Robinson. Denna andra del av avhandlingen omfattar s 109 till 266, dvs cirka 150 sidor, eller omkring 20 mindre om man vill se de avslutande perspektiven, från s 248 och framåt som mer övergripande och gällande hela avhandlingen. Här återkommer vi också till de tre aspekterna som nämndes i upptakten – om

än, som sagt, i omvänd ordning. Det hela knyts fint samman, till sist.

Jag har inga invändningar mot själva dispositionen och uppläggningsen av avhandlingen som jag tycker är klar och redig. Men det är klart, skillnaderna i omfång mellan avhandlingens två delar *är* markant och det kanske man kan undra över lite. Vilket är förhållandet mellan de två delarna? Ser man på titeln och frågeställningarna så kan man ju tycka att det är rätt rimligt att man lägger mindre krut på den första, historiska avdelningen. Å andra sidan – om den första delen mer har karaktären av en bakgrundsteckning, i så fall har den blivit påfallande omfattande. Frågan är vad som behövs i inledningen för den kommande arumentationsanalysen.

Med den frågan har jag kommit in i min (relativt) sympatiska läsning av avhandlingen. Jag ska försöka förstå vad först del 1 och därpå del 2 går ut på. Jag kommer alltså inte att referera de olika avsnitten mer ingående – utan går direkt på det jag förstår och förstår lite mindre, så i någon mening blir jag kanske lite symptomal redan nu.

”Författaren i litteraturvetenskapens historia” sträcker sig från romantiken och går fram i våra dagar. Men på s 28 sträcker den sig faktiskt ner i antiken. ”Författarbiografier har skrivits alltsedan antiken”, sägs det, och verken har förknippats med författarnas liv. Men så händer det något under 1700-talet – man går från *repertoardiktning* till *verkdiktning*. Det blir viktigare att skriva ett originellt verk än att göra en skicklig variant på en genre i repertoaren. Därmed gled intresset naturligt över till den originelle *författaren*.

Man kan anta att författarens funktion i litteraturanalyser ändrades, säger Sigrid Ekblad. Men *litteraturanalyser*? Kommer det några exempel på sådana i framställningen? Vilken typ av ”litteraturanalyser” gjorde man under 1700-talet? Det beror naturligtvis på vad man menar med ”litteraturanalys”. Det tas upp i avsnittet ”Terminologi”, det rör sig om ”de argumentationer kring en litterär text som utförs av litteraturforskare med en avsikt att komma fram till en tolkning av texten; tolkningen behöver inte vara fullständig och tolkningen behöver inte vara det enda syftet” (s 17). Det gäller framför allt materialet i andra delen av avhandlingen, sägs det i början av samma stycke. Men begreppet litteraturanalyser används faktiskt också i den historiska översikten. Så mycket av just litteraturanalyser blir det emellertid inte i den första delen.

På samma sida (s 28) nämns den produktiva formeln från Thomas Olssons uppsats, ”det estetiskt meningsfulla författarlivet”, som antyder både att författarnas biografier över huvud taget ges förklaringsvärde, och att författarskapen och biografierna tenderar att smälta samman i ett meningsfullt förlopp, med ungdomsupplevelser, kriser, mognande, resignation och allt som hör till ett narrativt meningsfullt och sammanhängande författarliv. Det hade onekligen varit illustrativt med något eller några exempel, till exempel från George Brandes stora biografier – som hans *Shakespeare* i tre volymer. Eller hans *Goethe*. Eller varför inte från de tidigaste Strindbergbiografierna, Erik Hedéns till exempel, som var paradexemplet när Göran Lindström så småningom skulle gå hela den traditionen in på livet i sin genomgång av Strindbergforskningen 1962. Eller med Fredrik Bööks helt avgörande läsningar av Strindberg-texter, inte minst historiska noveller – som till den milda grad slog igenom i skolans Strindbergsläsning. Det reds för övrigt förtjänstfullt ut av Sten-Olof Ullström i hans avhandling *Likt och olikt. Strindbergbildens förvandlingar i gymnasiet* (2002). Den narrativa, biografiska meningsfullheten gör sig ju i Sverige gällande både i Henrik Schücks handfast empiriska och anekdotiska positivism och i Bööks mer inkännande sätt att snabbt – och via ett konglomerat av text och biografi – ta sig till kärnan av författarskapet och personligheten. Samtidigt som jag kan tycka att det saknas just konkreta litteraturanalyser i avhandlingens första del, så ska man notera att Sigrid Ekblads intresse inte primärt är idé- eller kritik-historiskt, utan principiellt. Det handlar i första hand om att studera vilken funktion de olika synerna på författaren kan få i litteraturanalyserna (s 30).

Så till den historia som ändå ges. Här kan jag bli förvånad över den rätt torftiga presentationen av romantiken, där man i avhandlingen direkt kommer in i en diskussion kring vad romantiken egentligen innebar på teorins och diskursens nivå, via M H Abrams och Anna Cullhed, i stället för att konfronteras med romantiska nyckelpassager, från författare som Schlegel, Almqvist eller Atterbom. ”Friedrich Schlegel skapade med sin essä om Lessing (1797) den moderna författarkarakteristiken, där mannen och verket sammansmälter till en organisk helhetsgestalt, större än dem bägge”, skriver Horace Engdahl i sitt bidrag till den av Staffan Bergsten redigerade *Lit-*

teraturvetenskap – en inledning (2002). Men i avhandlingen rör vi oss uteslutande på sekundär- eller tertiärlitteraturens nivå.

Samma intryck består några sidor framöver. Dilthey, som ju kom långt senare, men möjligen vägledades av inspiration från Goethe och Herder, var ju den som kom med ett motbud till den positivism som växte fram som ideal under 1800-talet. Men han behandlas helt kort, via Inge Jonsson (s 36, n 54), och den i sammanhanget så intressanta och sammansatte Friedrich Schleiermacher får vi bara lära känna via Horace Engdahl (s 36f, n 56). Här hade det varit roligare med några komplicerade citat från både den ene och den andre. ”Frågan är således vilka förbindelse som finns mellan romantikens intresse för författaren och den biografism, det vill säga ett uttalat intresse för författarens liv i samband med litteraturstudiet, som kom att dominera stora delar av det följande 1800-talet”, står det nederst s 36, med fortsättning s 37. Det är utmärkt fråga – men den blir alltså rätt flyktigt belyst.

Det viktiga i avhandlingen blir ändå att det från romantiken och framåt handlar, antingen om att författarens inre värderas högt, det är det som projiceras i verkan, eller att man premierar författarens individuella fantasi, som i bästa fall kan vara så enastående att den samtidigt blir mänskligt universell. ”Den enskilde författaren kunde förmedla kollektivets autentiska känslor”, som det heter på s 35. Nyckelordet är *uttrycksestetik* (33). Verket uttrycker något: det kan vara författarens inre eller den generaliserade Människans ande.

Författaren, som kan gestalta något sådant, blir därmed den gåta, som ska förklaras, med textens hjälp och information av annat slag. Då är författaren *explanandum*. Men ibland är det tvärtom författaren, med sitt liv och sina tankar och sina bokhyllor, som ska förklara det gåtfulla och fascinerande verket, uttrycket. Då är det han som är *explanans*. Det är en bra distinktion (s 38). Och däremellan kan man oscillera. Det gör man gärna i författarporträtt: där går man fram och tillbaka, rätt obehindrat. De två sidorna hänger samman, som man ser i det vackra citatet från Sainte-Beuve på s 42, med den berömda formeln *tel arbre, tel fruit*. Sådana formuleringar ger liv åt både Sainte-Beuves och Sigrid Ekblads diskurs och jag hade gärna sett lite mer av del slaget. För min del kunde det gärna ha fått gå ut över mängden av bedömningar av sentida kommentatorer som Thomas

Olsson, René Wellek, Per Meldahl och A G Lehman och deras synpunkter på hur man ska se på Sainte Beuves eventuella "positivism". Låt oss se på det själva!

Det säger jag samtidigt som jag medger att det är värdefullt med så många källhänvisningar. De kan vara bra att ha. Och som avhandlingsförfattare vill man ju gärna visa att man har varit igenom en hel del.

Hippolyte Taine får, som sig bör, en ordentlig presentation, med de bedömningar av hans metod man nu har börjat vänja sig vid. "Forskningsläget är ingalunda klart" (s 46) när det gäller bedömningen av var Taine hör hemma bland 1800-talets litteraturhistoriografiska tendenser. Det är så långt man kommer i den idé- och kritik-historiska sidan av intresset här. Det kan till och med upplevas som tröttande och lite överarbetat med formuleringar som "Enligt Thomas Olsson anser Fjord Jensen att Sainte-Beuves och Taines förmenta positivism är en 'modernisering' av litteraturhistorie-skrivningen", medan "Olsson själv vill se förändringen som en växling av paradigm i stället för att det ena utvecklas ur det andra" (s 47). Särskilt som vi sedan förstår att Thomas Olsson inte ger någon vink om var vi ska leta hos Fjord Jensen. Alltihop var bara en omväg eller rent av en *Sackgasse*. Eller så är det en upptakt till ett nytt seminarium med Thomas Olsson. Då är jag gärna med!

När vi så kommer in i det man kan kalla vår tids teori-boom är vi väl rustade. Bakgrunden har vi fått på vägen. Vi har fått en bild av positivismen, som kan innebära (1) att man i hög grad intresserar sig för kausaliteten mellan författarliv och verk, (2) att man i naturvetenskapliga anda söker efter allmänna "lagar" bakom fenomenens mångfald, eller att man (3) är intresserad av det positiva, dvs det som föreligger – vilket gör att hopandet av fakta om författarna har ett värde i sig själv. Vi har ju också, redan i inledningen, förstått att författaren för många litteraturforskare inte är reducerad till den verkliga, biografiskt åtkomliga författaren, utan också koncipieras som en *maker*, spåren av vars verksamhet man inte kan undgå att lägga märke till i verken.

Så till de olika riktningarna. Vad är det som händer? Det rör sig om en lång rad av ifrågasättanden av de givna grundfaktorerna, själva begreppet författare historiseras radikalt, den litterära textens egenart utforskas i en mängd olika riktningar; också läsningen och förståelsen och problematiseras. Själva tanken på ett sammanhäng-

ande subjekt blir föremål för diskussion. Ideologiers sätt att produceras och reproduceras kartläggs. Allt detta som i Amerika brukar buntas ihop under "theory".

I fråga om marxismen och den kritiska teorin, som är det första som tas upp har jag inga invändningar, förutom att det går lite snabbt och blir snudd på fyrkantigt när Adorno och Walter Benjamin kommer på tal (55), särskilt som just Benjamin i en berömd uppsats talar om författaren som *producent*. Här som i den övriga genomgången av riktningarna blir det en smula pliktskyldigt genommarscherat. Problemet för marxismen har ju, liksom för den romantiska historism som har velat förklara allt med den historiska och ekonomiska och sociala *bakgrunden*, varit hur man ska förklara hur dessa *stora* andar uppstår, som fascinerar oss alla. Här skulle det ju varit givande att lyfta fram och titta på verk som Lukács om Goethe, Lucien Goldmanns om Racine, Walter Benjamins om Baudelaire, Sartres stora *L'Idiot de la famille* om Flaubert, eller, för den delen, Peer E Sørensens avhandling *H C Andersen og Herskabet* (1973), där han försäkrade att det här skulle bli den *sista* monografen (nu återstod det snart bara att förklara den sista individuella "resten").

I avsnittet om psykoanalysen har jag fäst mig vid Freuds tankar om hur författarna leker med sina fantasier och drifter och kanaliserar in dem i socialt accepterade och institutionaliserade former; det som Ernst Kris kallade för en regression i jagets tjänst. Författaren både styr, via sitt jag, och övermannas av det omfattande id-material som släpps fram. I den analytiska psykologin, dvs den av Jung mer än Freud inspirerade psykoanalysen, innebär det också att författaren kan förmedla allmänmänskliga arketyper ur det kollektiva omedvetna. Hos mer textligt och språkligt orienterade teoretiker som Jacques Lacan och Julia Kristeva blir texten till en arena där både författare och läsare kan processa sina psykiska problem. Men det viktiga för Sigrid Ekblad blir snarast att författaren inte blir individuellt intressant; snarare är det den litterära texten med dess allmängiltiga subjektivitetsmönster som upptar kritikerna i denna tradition, vilket återigen är svårt att förhålla sig till eftersom vi faktiskt inte kommer i kontakt med några egentliga litteraturanalyser, här finns inget om hur Kristeva arbetar med Marguerite Duras eller Gerard de Nerval, eller hur Bo Georgi-Hemming arbetar med Walter Ljungkvist i avhandlingen *Träd*, framlagd i Uppsala 1997.

Hos nykritikerna, som ju stod för den mest spektakulära protesten mot biografismen, finns författaren med, men framför allt som en *maker*. När sedan möjligheten att man förnimmer författaren via texten (snarare än via kunskap av biografisk art) dyker upp, som hos Wayne Booth med hans "implied author" eller med fenomenologins "medvetande", sättes att tänka och drömma (jfr s 79), kunde man önska att andra möjligheter att förnimma författaren, t. ex. via gestaltade rollfigurer, kunde tas upp. Här kunde man haft hjälp av både Bo Bennich-Björkman och Sven Delblanc, och faktiskt också av min avhandling om *Vilhelm Ekelund och den problematiska författarrollen* (1980).

Avhandlingens andra del, analyserna av *I havsbandet* öppnas förnämligt med en forskningsöversikt, med 25 analyser av romanen, om vi räknar dem som nämns i not 355 (s 115) och 367 (s 118). Sedan ges det (s 119–124) synpunkter på hur 8–10 olika Strindbergforskare har ställt sig till just bruket av författaren, alltsedan frågan togs upp på ett mer kritiskt sätt under 1940-talet.

Bland de 25 analyserna har Sigrid Ekblad valt ut fem och man kunde gärna tänka sig en kommentar till urvalet. Det är kronologiskt, visst. Analyserna är skrivna 1929, 1968, 1969, 1986 och 1996. Och de ger olika aspekter: hos Torsten Ekelund finner vi idéhistoria/psykologi, hos Eric O. Johannesson – verkanalys/analytisk psykologi (Jung), hos Göran Printz-Påhlson och Michael Robinson – psykoanalys, hos Ulf Olsson – flera resonemang från modern "theory". Men ändå – några andra av de cirka 20 återstående vore väl tänkbara? Själv hade jag gärna kunnat tänka mig en granskning av argumentationen i Margareta Fahlgrens monografi *Kvinnans ekvation. Kön, makt och rationalitet i Strindbergs författarskap* (1994), där det verkar som om författaren menar att det står mer i texten än Strindberg själv var klar över. Det rör sig ändå om 20 sidor i den boken. Printz-Påhlson använder bara 5–6 sidor i sin BLM-artikel och hos Michael Robinson rör det sig om en 7–8 observationer som är utspridda i hans bok om *Strindberg and Autobiography. Writing and Reading a Life* (1986).

Avhandlingsförfattarens analyser är rätt stränga: grundföreställningen är att texterna är argumentativa, att de talar för en bestämd tolkning av ett verk. Och att de har några "utgångspunkter för kommentar", dvs grundläggande frågeställningar (s 127). Dessa kommentarer är intertextuella –

dvs hänvisar till andra textliga sammanhang – eller intratextuella, dvs de tar stöd i olika delar av texten (s 128).

Ibland blir analyserna närmast hyperkritiska, i motsats till de svepande karakteristikerna i del 1; då och då får man faktiskt lust att "försvara" analytikerna

Torsten Ekelunds uppsats i *Edda* 1929, "Strindbergs I havsbandet" situeras fint som *main-stream* i det komparativa paradigmet som rådde vid den här tiden och som rymmer både Schücks positivism och Bööks centrumsökande *Einfihlung*. Men, som man ser av citaten på s 133 och 135, Ekelunds text öppnas påfallande litterärt och narrativt. Man slås av att det rör sig sig om ett möte mellan två själar, två skribenter! I denna typ av analyser sluter man från personlighet till idéer, som sen gestaltas litterärt och blir text: det är postulater (s 138 och annorstädes). Men är det inte vanlig common sense, att vi tolkar så, från folks idéer till deras karaktär och vice versa? Jag blir inte riktigt klar över Sigrid Ekblads huvudinvändningar mot sådana resonemang.

Det är väl också ett tidstypiskt receptionsmodus att man inte skiljer mellan huvudperson och författare (s 143) – tänk bara på mottagandet av Hjalmar Söderbergs *Doktor Glas*. Där kan naturligtvis modern narratologi tänka mer komplex. Sigrid Ekblad kallar det träffande för "integrationsmodellen", resonemang där man hela tiden lyfter fram paralleller mellan liv och verk (s 146). (Kontrasten finner man hos Walter Berendson, som i stället pekar på skillnaderna mellan Borg och Strindberg.) Men Thomas Olssons formulerar det som ett "hermeneutiskt axiom" (s 148), med stor historisk genomslagskraft och nästan omöjligt att inte falla tillbaka på. Så fortsätter det framgent, trots den kritik av hela idén om "formellt korrekt orsaksförklaring" (s 149), som ju borde drabba alla som försökt arbeta i strikt Taine-anda.

Med Eric O. Johannesson fortsätter raden av goda rubriker på de enskilda analyserna av analyser. Ekelund-avsnittet hette "Individualist med förhinder" och då gällde det både Strindberg och fiskeriintendenten Borg i romanen. "Vetenskaplig och passionerad" blir det nya signalementet. Året är nu 1968 och det historisk-biografiska-positivistiska paradigmet är inte längre oanfäktat. Nykritiken hade långt om länge kommit till Sverige och till och med den mytkritiska, jungianska, sk analytiska psykologin hade uppmärksamats (169–

170); en mer utpräglad jungiansk Strindbergsstudie finns ju för övrigt i Harry G. Carlsons till svenska översatta *Strindberg och myterna* (1979). I USA fanns det sedan länge en stor metodologisk mångfald, i anglosaxisk criticism-tradition.

I Johannessons *The Novels of Strindber. A Study in Theme and Structure* bok finner Sigrd Ekblad skickligt vad det är som är ”utgångspunkt för kommentar” i de olika kapitlen. Det handlar om romanens tema, ”the quest for identity” (s 171), som lyfter den över det biografiska. Maria blir, i enlighet med den jungianska synen, en arketyp, ”anima”, predikanten ses som Borgs ”skugga” och i homunculus-exemplet finner man en ”barnarketyptyp” (s 174). Men som Sigrd Ekblad skriver: ”Fastän han säger att han inte vill utföra en biografisk analys, har författaren ett flertal funktioner i argumentationen” (s 175). Det är det hon kan visa, genomgående i sina genomgångar, att forskarna *ändå* använder författaren i sina argumentationer, oavsett vad de säger att de ska göra. Ibland kunde jag sakna ett begrepp som *författarskap* – eller som Ulla-Britta Lagerroth talar om i sin bok om Johannes Edfeldt: en författarskapsbiografi, i de fall resonemangen tydligt rör ett projekt som man tillskriver författaren, t. ex. ett sökande efter identitet. Hursomhelst glider det så småningom, i Johannessons argumentation. Det blir svårt för honom att skilja på ”mind”, text och författarperson (s 176), trots att han utlovar att det handlar om Strindbergs sätt att uppleva och berätta om sina erfarenheter. Genomgången visar också vilka värdepotulater som ligger under Johannessons analyser och hans – och väl också nykritikens – sätt att närma sig texter. Det ska gärna vara ”complexity of viewpoint”, ”greater objectivity” och ”broader human significance” i de verk som är värda att analysera. Textens karaktär *ger* eller premierar en viss typ av analys, skriver Sigrd Ekblad (s 180, jfr s 198). Men ligger det inte i sakens natur, att vi vill utveckla analyser som är *adekvata* för de objekt vi sysslar med, kan man fråga sig. Är det inte så det har gått till, ända sedan Aristoteles? Vad skulle alternativet vara? Att sätta upp koordinater som sedan de olika texterna kunde mätas mot?

En brygga över till Printz-Påhlsons analyser ges på den rätt barska s 196; där verkar Sigrd Ekbergs närmast kunna lokalisera en textens *seger* över intentionerna. ”Eklunds slutsats är att Borg förmedlar Strindbergs ideal men senare uttrycker hans personlighet i kris och Fahlgrens poäng är att Strindbergs ideal förrådes i texten utan att han

är medveten om detta.” Ja, så resoneras det på många håll, så fort man är igång med en symptomal läsning. Författaren vet inte allt om texten, hans intentioner har inget självklart problemformuleringsprivilegium. ”Performativ inkonsistens” kallas det i dekonstruktionen.

Nere på s 202 formuleras det igen. Strindberg problematiserar det romantiska jaget samtidigt som romanen som text problematiserar själva det problematiserande subjektet. Borg är både uttryck för något och ett symptom på något. Uppgiften blir som Shoshana Felman formulerar det att hitta textens ”own resistance to itself” (s 203, n 203). Den kritiska analysen av Printz-Påhlson blir i det ljuset inte så drabbande. Printz-Påhlson är medveten om ambivalenserna som råder mellan läsare och text, mellan text och intention, mellan Borg och Strindberg, framgår det av den långa och invecklade citatet från hans artikel (s 205). *Problemet* är att han vill få ihop sin analys, så att Strindberg är den som gör ”en klinisk studie” av ett ambivalent subjekt. Det blir motsägelsetfullt och underligt, enligt Sigrd Ekblad (nederst s 206). Men det går väl också an att säga att Printz-Påhlson är väldigt lyhörd mot texten, när han tycker sig se en annan gestalt bryta sig fram (s 207). Printz-Påhlson är kluven inför författaren, ja. Men det kan han väl vara, med all rätt? När han i essäns form trevar sig fram i försöken att karakterisera den säregna subjektivitet som strömmar mot läsaren av romanen.

Michael Robinson sysslar med författarskapet, i stället för det enskilda verket *I havsbandet*. Det aktualiserar Foucaults idéer om den homogeniserande och meningssgivande *författarfunktionen* (s 212), men det kunde också ha utlöst något om just författarskapsstudier (som nämns s 227 apropå Ulf Olsson). Det rör sig om ett livslångt *projekt* (som sagt, ett annat bra begrepp!), där *events* blir till *memory* som görs om till *text* i kreativa och komplicerade slingor och turer. Robinson kommer lindrigare undan i den kritiska analysen. Han syntetiserar Borg och Strindberg, medan Printz-Påhlson möjligen alltför subtilt förnimmer skillnader mellan dem. Men också här ska man kanske notera en skillnad i genre: Michael Robinson vill så gärna få ihop till en helhet, i sin *narrative*!

Thure Stenström förstod sig inte på Ulf Olssons *Levande död. Studier i Strindbergs prosa* (1996) (s 217–18). Frågan är om just det är ett kriterium på att den är svårbegriplig. Författaren konstruerar man ur de diskurser man möter i texten, är

Olssons tanke. Och själv är han sensitiv för dessa, och går in i dem, för att för ett ögonblick ”få tala ett språk” där betydelseerna inte har koagulerat (s 227). Men han för resonemang som ”inte är tvingande icke-biografiska”, skriver Sigrid Ekblad (samma sida). Det låter nästan som om vi är inne i en juridisk utredning. Ulf Olsson har väl inte utslutit möjligheten att biografiska inslag kan användas, när man väl har flyttat huvudintresset från författarens liv (”dokumentärromanen”, som Ulf Boëthius har talat om) till Texten (fattad i Roland Barthes mening, inte som en nykritisk struktur, utan som en i mötet med läsaren starkt produktiv semiotisk massa, eller som en reservoar av intensitet, som läsaren kan ta i bruk).

För min del ter det sig alltså inte så härresande paradoxalt att Ulf Olsson hänvisar till Strindbergs bibliotek, trots att han inte främst är biografiskt orienterad (s 235ff). Är det inte möjligt att utan större motsägelser hålla med om de påståenden som kan läsas ut ur Ulf Olsson formuleringar här och som utgör tre olika föreställningar om författaren? (1) En föreställd författare – som är en funktion av texten – som inte är identisk med den verkliga författaren. (2) En författare som agerar med i varumarknadens logik; men som samtidigt protesterar mot den (tematiskt, t. ex. i *Röda rummet*; textligt, med den s k allegoriserande intentionen, som i *I havsbandet*). (3) Författaren som bokägare; en som sökare bland idéer och författare.

Jag har egentligen inga problem med fortsättningen hos Olsson heller, som går ut på att Strindbergs problem med att skriva färdigt romanen inte har att göra med akuta skrivsvårigheter, som man tidigare hävdar, utan på grund av textens karaktär (själva spetsformuleringen finns på s 238). Det är väl inte någon alltför långsökt tanke. Så kan det väl t. ex. gå till när man skriver en avhandling? Projektets komplexitet, texten själv kan väl t. ex. bli för vidlyftig!

Till sist början man tvivla på om det verkligen går att tala om namngivna författare på ett logiskt konsistent sätt. På s 254 kan man läsa om en konflikt ”mellan litteraturforskare att å ena sidan inte betona författarens funktion när man analyserar litterära texter och att å andra sidan inte låta författaren få rollen av passiv förmedlare av material, till exempel samhällsstrukturer, uppfattningar om ras och kön med mera.” Det är rätt subtilt... Men sen fortsätter det. ”Olsson blir ett exempel på en blandform mellan första och andra kategorin.”

Vad syftar ”Olsson” på här? Den empiriske Olsson? Den Olsson som vi lärt känna via hans bok? Eller Olsson som bokägare? Vem eller vad är det som är en ”blandform”? Namnets pragmatik blir faktiskt, trots de ingående resonemangen om författarargumentationen, underbelyst.

Men det får också, till sist, bli ett mått på avhandlingens obestridliga kvaliteter, att man inte vill sluta att diskutera med dess författare. Det är uppenbart att Sigrid Ekblad har skrivit en ambitiös, skarpsinnig och ofta provocerande avhandling om ett problemområde som har förgreningar långt in i det mesta av det vi som litteraturforskare arbetar med. Det gör den till en avhandling som i högsta grad är användbar: den sätter igång sin läsare.

Per Erik Ljung

Gundel Söderholm, *Svea. En litterär kalender 1844–1907* (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratursociologi vid Litteraturvetenskapliga institutionen i Uppsala, 52). Uppsala 2007.

”Den ädla och högsinnade Svenska Nationen egna detta försök till en folkläsnings”, står det på ett av titelbladen till första årgången av *Svea. Folkkalender julen* 1844. Albert Bonniers *Svea* blev 1800-talets mest långlivade och framgångsrika kalenderprojekt i Sverige. Den svenska nationen skulle föräras *Svea* julkalender under 64 år från 1844 till 1907, med årgång 1845–1908. I kalendern medverkade författare som Victor Rydberg, Zacharias Topelius, August Strindberg, Victoria Benedictsson, Gustaf Fröding, Verner von Heidenstam, Selma Lagerlöf och Hjalmar Söderberg. Därtill fanns bland medarbetarna bildkonstnärer som Gustaf Cederström, Julius Kronberg, Richard Bergh och Carl Larsson samt kulturpersonligheter som Ellen Key, Georg Nordensvan och Karl Warburg.

Trots att *Svea* under hela senare hälften av 1800-talet och en bit in på 1900-talet fungerade som en mötesplats för sin samtids litterära och kulturella etablissemang har kalenderns 64 årgångar fram till nu förblivit ett utforskat material. Det är denna litterära folkkalender som är föremål för Gundel Söderholms avhandling *Svea. En litterär kalender 1844–1907*. Syftet med Söderholms studie är dels att undersöka kalendern förlagshistoriskt, dels att analysera *Sveas* innehåll. I den förlagshis-